

Boka László

Törzsasztal irodalom-
történész,
kritikus

Dr. Boka László (1974, Nagyvárad) irodalomtörténész, kritikus, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos igazgatója.

Magyar–angol szakos bölcsészdiplomájának megszerzése után Kolozsváron magiszter fokozatot szerez, majd az Eötvös Loránd Tudományegyetem Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékén doktorál.

Főbb kutatási területei a kánon-elméletek, az irodalomtörténeti kultuszkutatás, a 20. század magyar irodalma. Több kutatási projekt irányítója. A Várad folyóirat egyik alapítója.

Fontosabb művei: A befogadás rétegei (Komp-Press, 2004); Egyszólamú kánon? Tanulmányok és kritikák (Gondolat, 2012); Tipográfia régtől fogva – A nagyváradi nyomdászat 450 éves története, Emődi András-sal (OSZK, 2016); Peremek és középpontok – Tanulmányok a 20. század első felének magyar irodalmáról (Balassi 2018).

A Szépirodók Társaságának, a József Attila Körnek és az Erdélyi Magyar Írók Ligájának tagja.

Boka László

Váradi

könyvtár

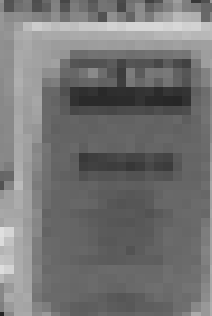
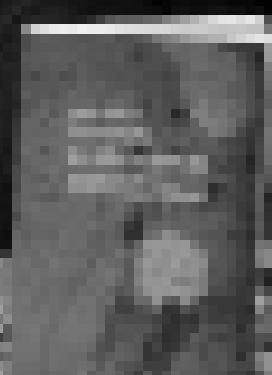
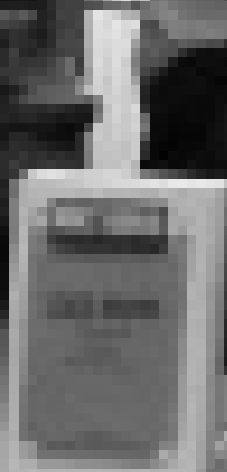
- irodalom
- művészet
- társadalom
- kultúra

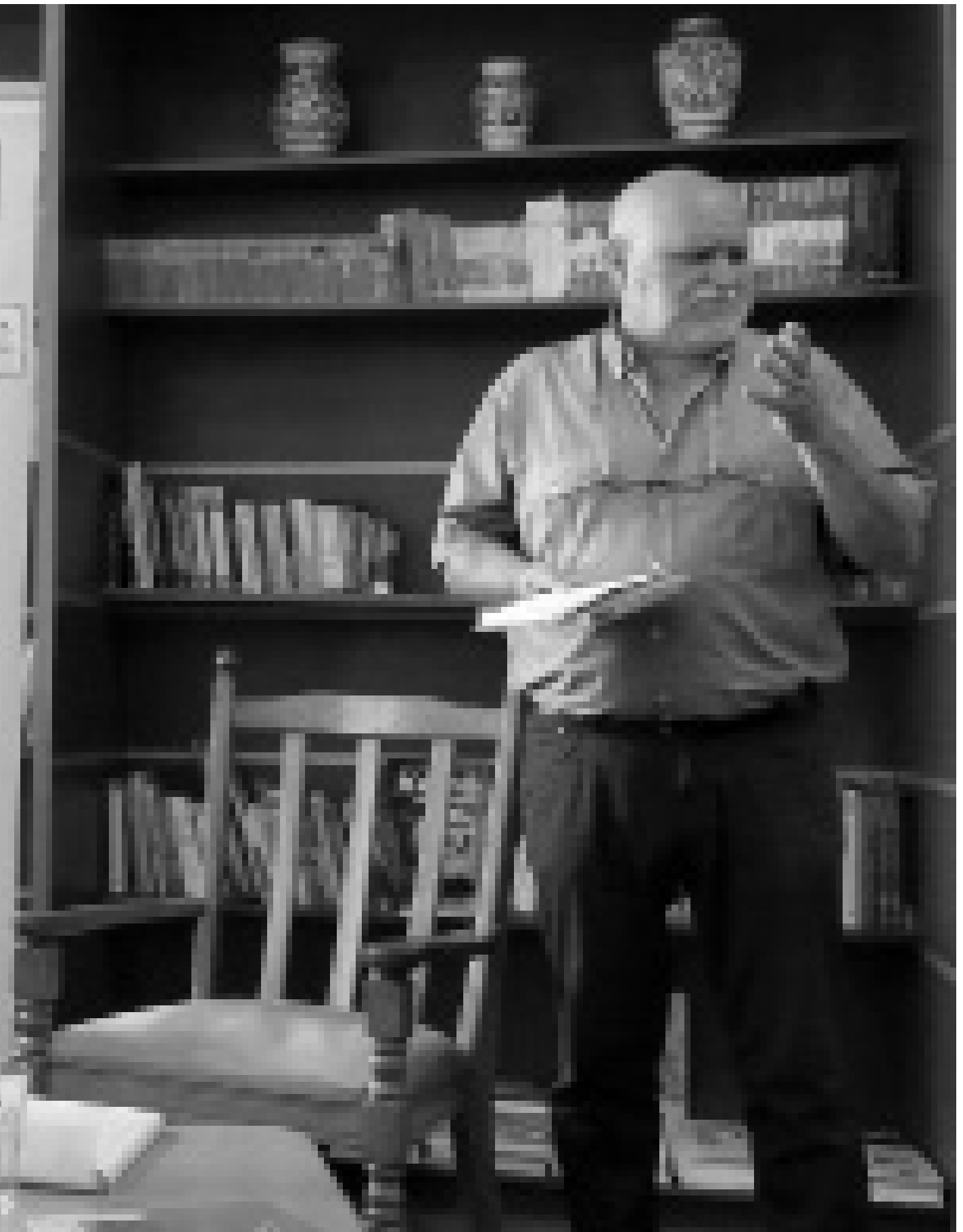
www.varadi.ro

Biharország

csak a léleg

nézők számára

BOKA LÁSZLÓ

Iszonyatos bukta, óriási hatás

Kőrössi P. József (■): *Szép jó estét kívánok! Ez az első alkalom – ugye, tizenkét éve csináljuk folyamatosan a Törzsasztalt –, hogy nagyváradi születésű szerző a vendégünk, aki millió szállal kötődik a város kultúrájához és egyetemi életéhez. 1974-ben született, ma Budapesten él, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos igazgatója, a Partiumi Keresztény Egyetem docense, a Várad folyóirat egyik alapítója. A Könyvhétre jelenik meg Pere-mek és középpontok címmel ez a tanulmánykötete, melyben egy tudós embernek a tanulmányait olvashatjuk. Érdekes módon ez a tudós ember olyan formában dolgozik és ír, ahogy kevés tudós képes. Nemcsak az ismereteinket gazdagítja, hanem szóra-koztat is. Ez nagyon ritka. És nem ismeretterjesztő könyvről van szó, hanem tudományos alapossággal megírt tanulmánykötet-ről. Kérlek, hogy beszélj magadról, váradi kötődésedről. Valami-kor elhagytad ezt a várost, másképpen persze, mint Dutka Ákos, aki rokonod; majd arra is kérlek, beszélj róla. A könyvedben leg-alább három olyan tanulmány van, ami Várad századfordulós, századelős múltját, ezen belül A Holnapot kutatja, elemzi.*

Boka László (▼): Azzal kezdeném, hogy ez egy könyvheti könyv, annyira friss, hogy tegnap jött ki a nyomdából. Köszönöm, amit a tudós ember és mégis olvasmányos dolog-ról mondtál, de én nem magamról szeretek beszélni, inkább a munkákról, úgyhogy azzal kezdeném, és aztán visszatérek az analógiákhoz.

■: *Azért szeretném, ha mégis beszélnél a te Váradodról.*

▼: Ha szétnézek a közönség sorai között, akkor barátok, családtagok, egyetemi kollégák, volt diákok és jelenlegi diákok vannak, ez már elég nagy spektrumot jelent. Én '92-től a kolozsvári bölcsészkarra kerültem, és mikor befe-jeztem az alapképzést és a mesteri képzést, szerencsés helyzetben voltam, három helyre hívtak doktori fokozatra, bölcsészdoktornak. Szegedy-Maszák Mihály hívásának

engedtem az ELTE-re. 1998 óta vagyok tulajdonképpen Budapesten, de legalább havi rendszerességgel megfordulok Váradon. Amiket elmondtál, a folyóirat alapításától kezdve, az mind olyan projekt volt, ami száz szállal köt a városhoz. Nem is akartam ettől elszakadni. S ebben valóban van családi indíttatás is, Ákos bácsi; Dutka Ákos a nagyanyai nagybácsim volt.

■: *Ő mikor született?*

▼: 1883-ban, és 1972-ben halt meg, hosszú életet élt. Sok analógia talál-ható egyébként az életutak között. Ez a kötet, aminek az apropóján beszélgetünk, a 20. század első évti-zedeinek magyar irodalmával fog-lalkozik. Úgy határoztam meg a bevezetőben, hogy az irodalmi modernizmus 1907-1908-tól a vész-korszakig, a második világháborúig tart. És ebben valóban több írás fog-lalkozik a holnapos Nagyváraddal, Váradhoz kötődő alkotókkal, élet-művekkel. Ákos bácsi a világháború után, a Tanácsköztársaság idején egy másik Váradhoz kötődő ember, Bíró Lajos hívására került Budapest-re. Aztán hosszú életút következett, egy második virágzás, fölfedezés. Igazából érdemben nem foglalkoz-tak az ő életművével, és ezt azért

vetem előre, mert nekem az egyik kutatási területem a kultusz kutatás és a kánonképződés.

■: Azt, hogy Dutkával foglalkozol, valamelyest motiválja a rokoni kapcsolat? Amikor a *Holnaposokról* írsz, ott is fontos szerepet szánasz Dutkának. Én érzek a tanulmányodban valamiféle érzelmi kötődést. Ezt jól látom?

▼: Jól látod. Ez szükséges, és ezt nem is tagadhatja le az ember. De megpróbálom ezt – ahogy Váráddal kapcsolatosan mindent – objektíven kezelni. A diákjaimnak is mindig azt tanítottam, hogy ha *A Holnapról* beszélünk, akkor alapvetően két attitűd jellemzi a várost: vagy lokálpatrióta módon megpróbálunk ennek kicsit mitikus hangokat adni, vagy azt mondjuk, ó, hát ez nem is fontos. Valahol a kettő között van az arany középút. *A Holnap* esetében egy szerencsés szinkronpillanat volt az, amikor Várad nemcsak a szép irodalomban, hanem a kultúrában is ott lehetett Budapest mellett az élvonalban. Dutka számomra előny is, meg balaszt is. Én ezt a ballasztot is szerettem volna elmondani. Többekkel kapcsolatban, akik *A Holnap* antológiában szerepeltek, a későbbi kritika, különösen ami a konzervatív akadémizmus felől érte őket, az onnantól húzott egy cezúrát, és azt mondta, ezek Ady-epigonok, semmi mások. Na most ez a cezúra Dutka esetében nagyon éles volt. Holott ő volt az antológiában – a közölt versek számát tekintve – a második. Balázs Béla összesen három verssel szerepelt az 1908-as *Holnapban*, Babits Mihály öttel, ehhez képest Dutka tizenötterrel, és méltán, mert Dutkának addigra már két kötete megjelent. Gondoljunk bele, 1908 tavaszán járunk, Babits még abszolút ismeretlen, Fogarason tanít, kötete csak egy évvel később, 1909-ben jelenik meg. Dutkát közlik, s a konzervatív oldalon is elismerik. Egyébként Ady több mint 30 verssel van benne az antológiában, a kötet több mint a felét Ady versei tették ki. Ezért aki dicséri a könyvet, mint mondjuk Lukács György vagy Hatvany Lajos, az elsődlegesen Adyt dicséri. Aki szapulja a könyvet, az meg egyértelműen emiatt, hogy most először csapat állt össze Ady mellett. És ezért van a nagy riadalom, hogy itt a modernkedők, a nemzetietlenek, a betegesek, a *Nyugatot* majmolók, és mindent rájuk mondanak. Érthetetlen, erkölcstelen. Hogy ez hogyan hat egy alapvetően konzervatív, katolikus embernek az életére, hogy nem veszik figyelembe a korábbi kritikákat, és nem

veszik aztán figyelembe az életmű egyéb meghatározó szegmenseit sem. Dutka nem volt termékeny költő. Szerintem jó költő volt, ezt az irodalomtörténész mondatja velem. Lehetett volna jobb szerkesztője, de az életmű nagy része nem ehhez kötődik. Az életmű nagy része a prózához, a színikritikákhoz, publicisztikákhoz kötődik. Ez mind a mai napig nincs kellően feltárva. De ez ugyanígy van Emőd Tamással is, vagy másokkal. Ebben a tanulmányban próbálom szépen fölgöngyöltetni, bizonyítani azt, hogy hogyan veszünk át téves információkat, és mi magunk, szakmabeliek, irodalomtörténészek, hogyan hagyományozunk át negatív dolgokat is anélkül, hogy a mélyükre néznénk a dolgoknak.

■: Mondjunk egy példát, ami tényleg durva. Én csak földobom a labdát, és átadom neked. 1953-ban az Irodalmi Újságban *Adynak tulajdonítanak egy olyan Dutka-verset, aztán 2001-ben ezt az Élet és Irodalom újra átveszi, ugyanazt a Dutka-verset Adynak tulajdonítják, mintha nagy felfedezés lenne. Mondd el részletesebben ezt a történetet.*

▼: Ákos bácsi megjárta Amerikát, ugyanúgy, mint a századelős magyarok. Aztán hazahúzta a szíve. Ez mind-mind a századforduló után történik, meg is írja *A nagy kaland* című könyvében. És az *Elereszt a pusztá* című verse erről szól. Megjelenik a vers *A Holnapban* is. 1953-ban mégis előáll valaki, a Szabó Ervin Könyvtár egyik munkatársa, hogy hoppá, itt egy ismeretlen Ady-vers. És ezt óriási

szenzációként tálalja, mert az egyik amerikai magyar újságban ezt úgy közlik, hogy odaírták alá: Ady Endre. És még az Ady-életművel foglalkozó nagy kutatók, mint Földesi Gyula is, azt mondják első körben, hogy ez dikcióját tekintve remek. Dutka akkor kint él már Máriaremetén, a második világháború után az önmaga által vállalt magányában dolgozik. És akkor megszólal Juhász Gyula barátja szavaival: *Fiatalok, még itt vagytok*. Nem elég, hogy mindenki elnézést kér tőle, fölfedezik, hogy él még a nagy idők tanúja. Egyébként sokáig azt is tévesen mondják, hogy ő az utolsó holnapos. Nem, Miklós Jutka túlélte négy évvel.

Ráadásul nem egy eldugott verséről volt szó, hanem az egyik legismertebbről, ezt 2001-ben valaki megint előveszi, és azt mondja mindenféle utánanézés nélkül, hogy Ady a szerző.

■: Péter László cáfolja meg, ha jól tudom.

▼: Péter László Szegedről rögtön ír, az *ÉS* következő számában, jobb is volt, hogy ő tette.

■: *Nem tudom, küzdött-e Dutka Ákos az epigonizmus vádja ellen. Illetve nemcsak ő, hanem a többiek is, mert mindenkit egy kalap alá vettek, Emőd Tamástól kezdve Babitsig. Mindenkit azzal vádoltak meg – a konzervativizmus oldaláról, mert itt modernizmus kontra konzervativizmus „csatája” dúl –, hogy Ady köpönyege alól bújtak ki, Ady-epigonok. Ady erre rá is erősit, amikor A duk-dud afférban megtagadta a holnaposokat, a barátait. Emőd Tamás, aki akkor érettségizik, amikor A Holnap megjelenik, megsemmisül ettől a megtagadástól. Ady mentegetőzik hónapokon keresztül. Mennyit ártott ez?*

▼: Nagyon sokat ártott. Én idézek egy korábban ismeretlen Schöpflin Aladár-levelet, ő leírja Adynak ezt az egész történetet, és nagyon keményen fogalmaz. Ő a *Nyugat* kanonizátoraként ismert. Abszolút jobboldalról, konzervatív oldalról indul, megpróbált egy teljes nemzeti irodalomban, egy teljes zenekarban, ahogy fogalmazott, gondolkodni. És ezért is maradhatott hiteles. Ő még a *Holnap* meg a *Nyugat* előtt közölte Adyt, Dutkát, sokakat a *Vasárnapi Újságban*, amely egy óriási spektrumú lap volt, az országban mindenütt olvasták. Visszatérve: ő azt írja Adynak A duk-dud affér után,

hogy írjon szerelemről, írjon bánatról, írjon borról, írjon bármiről, de irodalomról ne írjon. A hibát Ady is beismeri, Lédának azt írja 1908 decemberében Párizsba, hogy hülye cikk volt.

■: *Ráadásul az Új Időkben, Herceg Ferenc lapjában jelent meg.*

▼: Ez volt a legnagyobb csapda, hogy Adyt rászedték, pont az ellenfél lapjában közölt. Az *Új Idők* annak idején maga volt a tótumfaktum, Herczeg lapja, azt olvasta mindenki. Ehhez képest a *Nyugat* első évében hatszáz példányban, ha megjelent. A legjobb időkben is hárromezer példányban.

■: *Akkor azt is mondjuk el, hogy A Holnap száz példányban jelent meg először.*

▼: Az első száz számozott példányban jelent meg. Megjelent még több is, de alig vettek belőle, iszonyatos bukta volt.

■: *Ahhoz képest mekkora hatása volt...*

▼: Óriási hatása volt. Viszont nagyon sokan úgy beszéltek róluk, hogy nem is olvasták a verseket, csak gúnyversekből ismerték őket. Budapesten kiadtak egész kis kötetet a holnaposokról – gúnyverseket. Megérte Lovászi Károlynak kiadni egy kis könyvben élcelődő verseket. Dutka jó barátságban volt Juhász Gyulával, Juhász az esküvői tanúja volt, majd a lányának, Ágnesnek a keresztapja. Ő ír egy *Episztola Dutka Ákosnak* című verset. Amikor Dutka

elhallgat, éppen *A duk-duk affér* miatt, nagyon megbántódik, ezt úgy hozza le az *Új Időktől* kezdve az összes élclap Budapesten, hogy *Episztola Rutka Mákosnak*. És mindenki azt olvassa, az eredetieket alig olvassák. Hogy visszatérjek egy picit még az általad mondottakra, *A duk-duk afférban* nemcsak a holnaposokat, a nyugatosokat, Hatvanyt, de mindenkit elrúg magától Ady. És Hatvany nagyon megsértődik. Hatvany a leginkább, aki folyamatosan támogatta, propagálta.

■: *Szakít vele.*

▼: Igen. 1909 januárjáig tartanak a csatározások. Akkor találkozik Juhász újra Pesten Adyval, akkor békülnek ki, és ígéri meg Ady, hogy jön a következő *Holnap* kötetben, ami 1909 húsvétjára jelent meg.

■: *A teljes képhez tartozik, hogy elmarasztaló bírálat nem csak a konzervatív lapokban jelenik meg.*

▼: A *Nyugat* 1908 októberében egy Kemény Simon nevű úrtól egy gyöngye cikkben azt írja, hát itt van ez a szép antológia, itt van benne Ady Endre, de az összes többieknek anyjuk, apjuk, nagyanjuk, mindenük Ady Endre. Elindult egy picit egyféle rivalizálás, a *Nyugat* megérezte azt, hogy itt versenytárs jelenik meg. A *Holnap* egyszerre jelentett decentralizáló erőt a fővárossal szemben, s példákat is adott. Manojlovics Teodor, aki egy szerb származású Ady-rajongó volt, leírja, ahogy *A Holnap* 1909-ben elkezd turnézni Aradon, Kolozsváron, Temesváron, és ezt a matinézást eltanulja később tőlük a *Nyugat*. Ma már az irodalomtörténetben bárkit megkérdezel, mindenki azt mondja, a matinékat a *Nyugat* vezette be.

■: *Állítólag Móricz tartott először. Ezt Szilágyi Zsófia írja le a Móricz Zsigmond-monográfiájában, Móricz tartott először ilyen irodalmi matinékat nyugati mintára, könyvbemutatót egyáltalán, ahová színészeket hívott meg, hogy olvassanak föl a művekből.*

▼: Az újdonság a holnaposoknál abban is állt, hogy nemcsak irodalomról volt szó, hanem zenéről, képzőművészetről. Verseket megzenésítettek, a színházban, Ákos bácsinak

a felesége, egy itteni színművésznő, felolvasta ezeket, s lehetett mellette képzőművészeti alkotásokról beszélni. A matiné 1909-ben *A Holnap* erős fénykorát hozza, ugyanezt a *Nyugat* viszi tovább évekig sikeresen. De visszatérek Manojlovics Teodorra. Ő azt mondta, *A Holnap* nemcsak valami fővárossal szembeni decentralizáló erő akart lenni, hanem önmagában szeretett volna, ma úgy mondanák, kicsit talán performance-ként, nem kötött formákban, nem intézményesen megjelenni. És ez a szabadság adta főleg a fiatalok számára a vonzerejét. Schöpflin is úgy beszélt róluk, hogy fiatalok és öregek harca. Mások úgy beszéltek róluk, hogy konzervatívok és újak, társadalmi modernséget is föl vállalók. A kevés számú dicsérő kritika szerzői: Kosztolányi Dezső, Lukács György, Hatvany Lajos – azért ezek komoly nevek. Hatvany maga először írja le 1908 novemberében a *Pesti Naplóban*: „Merjük kimondani, itt a forradalom.” Ettől ijednek meg sokan, s tudjuk a *Nyugat* történetéből, 1912-ig tart a nagy Osvát–Hatvany vita, végül is Osvát nyer, aki szintén nagyváradi születésű. Osvát az esztétizmust tartotta mindig nagyon fontosnak, Hatvany pedig azt gondolta, a művészetekkel társadalmi modernséget, társadalmi haladást is el lehet érni. És ő azért is állt közelebb az első években *A Holnap*hoz, mert azt gondolta Antal Sándornak a meglehetősen erős bevezető tanulmánya miatt, hogy itt most föl vállalnak valami társadalmi tett értékű irodalmat, míg a *Nyugat* ettől tudatosan elzárkózott. Azt mondta, csak a

művészeti modernizmust akarja propagálni. Nem is volt nagy visszhangja a *Nyugatnak* az első évben. Ilia Mihály Szegedről, aki szintén sokat foglalkozott ezzel, leírta, hogy a *Nyugat* szépen, csöndben erősödik, konszolidálódik, mialatt az egész ország a holnaposokat szapulja.

■: *És aztán gyorsan elég.*

▼: *A Holnap, valóban, gyorsan, szalmalángként elég.*

■: *Eredetileg a holnaposok lapot akartak indítani és nem antológiát, de aztán megijedtek a Nyugat készülődésétől. Hamarabb akarták, hogy A Holnap megjelenjen, de végül a Nyugat megelőzte a Holnapot.*

▼: Ez is egy picit a legendárium része. A *Nyugat* 1907 karácsonyára jelenik meg, 1908. januári számozással. Akkor még nincs is Juhász Gyula Nagyváradon, csak 1908 februárjában érkezik. Emőd az, aki később egy kicsit összeszomolagokat a visszaemlékezésében, azt mondja, hamarabb volt a *Holnap*, mint a *Nyugat*, de nem, nem volt hamarabb.

■: *A szándék volt hamarabb.*

▼: A szándék megvolt. Váradon már volt olyan szellemi potenciál, ami ezt lehetővé tette. Volt olyan erős polgári háttér és egy tőkés társadalom, ami ezt lehetővé tette. Öt-hat napilapja van a városnak, egy nyolcvanezres városról beszélünk, ez azért fantasztikus, gondoljunk bele.

És ezeknek megvolt a piacuk, megvolt az érdeklődési körük. Ezek mögött egy-egy nyomda és egy nyomdatulajdonos is állt. Az egyedüli nyomdatulajdonosok Sonnenfeldék voltak, akiknek nem volt napilapjuk, majd később lesz Fehér Dezsővel közösen.

A holnaposok valóban azt akarták, hogy megjelenjen egy havi revü, olyan, mint a *Nyugat*. A *Nyugat* második-harmadik számánál Ady itt van Nagyváradon, éppen Lédáék udvarán fotózkodnak. Úgy, hogy maguk elé teszik a *Nyugat* első számát. Ez egy szellemi azonosulás, hogy ők föl vállalják, tehát akitől a leginkább vártak volna baráti védelmet, az a *Nyugat* volt. Mikor megjelenik az antológia, amit tényleg

még 1908 májusára terveztek, aztán húzódott, Babits sem küldött sokáig verseket, a nyári uborkaszezonban piaci számításból úgy döntöttek, inkább várjuk meg az őszt. Végül majdnem egy év késéssel jelent meg *A Holnap*, viszont óriásit szólt. Érdekes módon Babits az egyedüli, aki nincs itt 1908 őszén, mikor ünneplésen bemutatják. Ez egy irodalomtörténetileg fontos esemény, ott lépett föl először hivatalosan Lédával Ady Endre a városháza dísztermében. Korábban megjelentek már Budapesten, de Váradon nem.

■: *Elég botrányos volt az a fellépése Adynak. A legenda szerint Szűts Dezső berúgatta, alig tudott fölmenni a pódiumra, aztán le is kellett vezetni, mert elsírta magát. Nagyon megalázott helyzetbe került.*

▼: De előtte ő azért megfelelően pragmatikus volt. Juhász Gyula pedig egy hónappal később kurucosan válaszol Adynak *A duk-dukra*, nagyon keményen.

■: *Nem is gondolná az ember. Sem Emőd Tamásról nem képzeled el, sem Juhász Gyuláról, hogy ilyen rohadt kemények tudnak lenni, amikor valami féle igazságot kell megvédeni.*

▼: Nagyon. Emőd meg is átkozza szeretett mesterét a *Jávorka nótájában*. Juhász is keményen válaszol, Dutka is megírja cikkét 1908. november végén, és abban azt írja: ott ég ezen a könyvön a Júdás csókja. Ez azért kemény. „De nem baj, majd mi hatan, akik megmaradtunk, mi visz-

szük tovább, és reménykedünk abban, hogy ebből havi revü lesz.” Tehát folyóirat. Még 1910-ben is él a remény, hogy *A Holnapból* az első meg a második antológia után lap lehet. Antal Sándor visszatér Nagyváradra, és ő megpróbál a világháború ideje alatt is lapot indítani. Amikor az Ady Társaság elindul, rögtön a háború végén, akkor Antal újra fölveti ezt. Hogy mondjak róla is pár szót: valóban sokszor úgy nevezem, hogy intrikus volt. Dutkával egyébként osztálytársak voltak. Meggyőződése, neki nem akart rosszat, de azzal, hogy fölsorolja a korabeli kritikából azokat, amiket ő tetelesen cáfolni szeretne, többek közt az Ady-epigonságot, azzal csak azt érte el, mintha közhírré tette volna.

■: *Tovább gerjesztette a botrányt.*

▼: És Antal nem engedett senkinek sem betekintést a kis bevezető portréiba. Volt egy ilyen megállapodás közöttük. Aztán nyáron, amikor már sajtó alatt volt a kötet, Skandináviába utazott, és csak szeptemberben érdeklődött. Érdekes módon akkor is Osváttól, a *Nyugattól*, hogy milyen a hatása, milyen a visszhangja. Ugyanabban a lapszámban közöl ő a *Nyugatban*, mint amiben az említett Kemény Simon-kritika *A Holnapról* megjelenik. Közben kiszivárognak bizonyos ívek a nyomdából, ahogy lenni szokott egy kisvárosban. És akkor két esetben a portrét ki kell cserélni. Aki ma megnéz egy eredeti *Holnapot*, lehet látni a gerincen, a papíron, hogy picit más. Az Emőd Tamás esetében, meg a Miklós Jutka esetében. Emőd esetében érthetetlen, mert ott nem volt azért nagyon durva, amit írt Antal, csak olyasmit írt, hogy hát ő még nagyon fiatal, a Miklós Jutka esetében viszont olyat írt, hogy egy éretlen nő szüzességének a sikongatásai ezek a versek.

■: *Volt akkora hatalom, mint amekkorának ma látjuk Antal Sándort? Mert egy csomó mindent leírsz, olyan történeteket, amelyekből az derül ki, hogy ő nagy hatalomnak érezte magát.*

▼: Ő tartotta a kapcsolatot az anyagi hátteret adó emberekkel. Sonnenfeldékkal is. Egyébként ez is legenda. Sonnenfeldék segítették a kötetet, de végül nem az ő nyomdájuk nyomja, hanem a Láng József-nyomda hozza ki a kötetet, de a Singer és Wolfner bizományaként. A második kötet a Deutsch és Társánál jelenik meg Budapesten – rögtön ezer-

hétszáz példányban. Az volt az igazából nagy bukás. Abból pláne nem vettek. Pedig Anatole France-szal akartak előszót íratni a második antológiához.

■: *Ehhez képest...*

▼: ...fölkértek egy ismeretlen filozófust, nagyon nehézkes, hosszú lére eresztett második bevezető készült, amin sokan fogást találtak. Tóth Árpádék a *Nyugatban* helyesen írták le, hogy olyan, mintha az előszóíró a második antológiában leginkább csak villával hányta volna a gondolatokat, és nincs benne semmi.

■: *Sokan nem is nagyon akartak, gondolkodtak, Balázs Bélától kezdve Babitsig, hogy adjanak-e verset a második kötetbe.*

▼: Igen, mert akkora volt az elsőnek a negatív visszhangja. Egy olyan viszályzó alkatú ember, mint például Babits, ezen komolyan gondolkodott. Főleg azért, mert ő mindig távolságot akart tartani Adytól. Amikor Juhász az első antológiára fölkéri, mint jóbarát, aki ugye Kosztolányit is fölkéri, de Kosztolányi elhatárolódik a dologtól, Babits igent mond. De 1908 végére olyan kritikai visszhangok épülnek ki, amire ő azt mondja, nem akar Adyval együtt... 1909-ben közben a *Nyugat* már megjelentet egy Ady tematikus számot. Pedig senki nem hitt benne, maga Ady nem hitt benne, azt írja Osvátéknak meg Ignotusnak Párizsból, hogy: „Na, mi történt, megszűnt a *Nyugat*?” Ha az előzménylapjait

tekintjük, a *Szerdát* meg a *Figyelőt*, azok valóban kérészéletű lapok voltak. Ha nincs Hatvany és a gyáriparosok szövetségének a támogatása, akkor valószínűleg megszűnik a *Nyugat* is. Aztán jön Osvát Ernő csillagos jegyzete, hogy: „Tisztelt uram, kérem, minden művét nekem elküldeni szíveskedjen.” És abból jelenteti majd meg, már a *Nyugat* Könyvkiadó Babits első kötetét 1909-ben. Ebben az időben kéri fel, hogy ő is írjon az *Ady* lapszámba. Abba Karinthytól kezdve mindenki ír *Adyról*, de Babits keményen azt írja: *Ady* Endrét személyesen nem ismerem, műveit nem olvastam, vele semmilyen közösséget nem vállalok, egész egyszerűen, mert semmilyen irodalmi irányzatot én így nem vallok, hanem a magamét. Ezek nagyon erős, *Ady*tól elhatároló mondatok. Aztán később a *Nyugat* szerkesztőségében jó barátságba kerülnek, de *Ady*t sokáig frusztrálta Babits. Például féltékeny volt sokszor arra, miért közöltek Babitstól ennyit vagy annyit.

■: *Ugyanakkor Ady menedzsel is költőket a Nyugat felé. Vannak olyan számonkérő levelei, hogy miért nem közlik ezt vagy azt. Sőt, ajánl. Épp Dutka Ákost hiányolja a lapból.*

▼: *Dutkát hiányolja folyamatosan, ráadásul a Dutkáról írt pozitív kritikáját sokáig nem hozza le a Nyugat.*

■: *És kihagynak belőle egy mondatot.*

▼: *Kicenzúrázzák azt a mondatot, amit Vezér Erzsébet megtalált az eredeti *Ady*-hagyatékban, hogy: A Nyugatnak már azt is értékelnie kellene, aki vele egyszerre szeretne, de más fórumban nyugat felé fordulni. Ő leírja: erre a szép és daloló emberre ráfogták, hogy semmi más, mint *Ady* Endrének nevezett csekélységemnek az utánczója, és hogyha valami tudott még nekem fájni, akkor ez fáj. És ezt kihúzzák. *Ady* a kritikát megírja áprilisban, augusztusig nem jelenik meg. Többször követi, mi történt, tessék már lehozni ezt a cikket. És akkor is csak cenzúrázva hozzák. Ezek fontos mozaikok.*

■: *A Dutka-tanulmányodat most olvastam, olyan, mint egy krimi. Ahogy kinyomozod ezeket a történeteket az ő életében, tényleg rokonszenves, empatikus krimi. Tele vagy nyomozói képességekkel. Térjünk vissza egy kicsit oda, hogyan kerül A*

Holnapba *Miklós Jutka és Balázs Béla. Balázs Béla számomra a legfurcsább.*

▼: *Mikor Juhász Nagyváradra kerül 1908 februárjában, két ember várja: Dutka és Emőd. Emőd Dutkára fölnevez, mert korkülönbség van köztük. Úgy néz rá, mint egy elsős gimnazista a már érettségiző nagyra. Ez a korkülönbség köztük, ami fontos abban a korban. És már mint egy befutott, kötetekkel rendelkező, Európát, Párizst és az Újvilágot is megjárt szerkesztőre, aki a premonstreieknél végzett. És ő még csak érettségi előtt áll. Akkor elkezdti Antallal és többekkel szervezni ezt az ügyet, és keresnek hozzá társakat. Az, hogy végül heten lettek, ez a hetes fogat is kicsit véletlen. Elsőként a Göncölszékér meg a Hétmagyarok címet akarták az antológiának adni. Akkor már kiderült, hányan vannak, és a Göncölszékér csillagjai alapján hét, meg Hétmagyarok, mégis, később a kritika azt mondta, már a címevel is marxista elveket mutat ez az antológia. Egyébként Antal Sándor később valóban vérbeli marxista lett. Balázs Bélának Dutka visszaemlékezése szerint volt valamiféle távoli rokonsága Váradon, és az elején Juhász volt, aki azt mondta, hogy Váradnak a fiait meg a fogadott fiait keressék meg. Amikor Kosztolányi elutasítja *Ady* vezérsége miatt a szereplést, akkor Babits maradt a kakukktójás, Babits semmiképpen nem fér ebbe bele, a kultusznak meg a legendáriumnak abba a részébe, hogy akkor itt mindenki váradi. A váradiságot tágan kell érteni: aki éppen akkor itt dolgozott. Ez még a tízes években is meg-*

határozó. Kolozsvári barátaimnak szoktam mondani, hogy Ligeti Ernő a tízes években azért könyörgi át magát Kolozsvárról, hogy itt dolgozhasson, mert itt olyan rangjuk van a szerkesztőségeknek, egyáltalán a szellemi világnak.

Hosszan lehetne sorolni azokat a szerzőket, akik megfordulnak itt még a világháború idején is. A kötetben tizennégy nagytanulmányról van szó, most két tanulmányról beszélünk eddig, de hát minden mindennel összefügg egyébként. Juhász Gyula hogyan kardoskodott például Arany János megítélését tekintve Adyval. Ady tudatosan Petőfit vallotta mesterének, egyfajta előképet kreálva Petőfiben önmagáról, míg Juhász és Babits főként, de Kosztolányi is már a modernség előképét megmutató Arany Jánost, főleg az öregkori Aranyt, a lírikust, és nem az epikus Arany Jánost vallotta mesterének. A centenárium idején már bőven a világháborúban vagyunk, nincs országos ünneppsorozat, de van egy nagy ünnepség Váradon, Nagyszalontáról is idejön mindenki. Ennek az ünnepségnek a díszvendége Kosztolányi, aki 1917-ben itt mondja azt el, hogy nekünk a nagy elődünk igazából a vívódó, a belső vívódásait megélő, az *Őszikét* megíró Arany János.

■: *Ady ezt hogy fogadja? Egyáltalán akkor még tudja fogadni?*

▼: Visszamennek 1908-ig, mert lehet, hogy ennek van valami köze *A duk-duk affér*hoz is. Mindössze két héttel *A duk-duk* megírása előtt szólalkoznak össze Juhással itt az EMKE-ben, amikor azt mondja Ady Arany vagy Petőfi elsőségéről, hogy Petőfi úr volt, Arany János paraszt. Ekkor Juhász Gyula rácsapja az ajtót Adyra, azzal, hogy: „Ady úr, Juhász Gyula paraszt, alászolgája.” Adyt azért nem kellett féltetni az ilyenektől, de két héttel később megírja *A duk-dukot*. És aztán arra válaszol Juhász keményen és kurucosan. És a válasz még inkább felbőszíti Adyt.

Egyébként Juhász, Babits, Kosztolányi a Négyesy-szemináriumban a budapesti egyetemmel dolgoznak közösen, ismerik egymást, mindannyiuknak van egy erős Arany-képük, Babitscsal folyamatosan vív a *Nyugatban* is Ady. Üzennek egymásnak Arany vagy Petőfi elsőségéről. Babits már egyetemista korában ír egy szakdolgozatot Aranyról, és megírja a híres esszéjét, a *Petőfi és Aranyt* 1910-ben, amire Ady fulmi-

nánsan válaszol. Babits dolgozata arról szól, hogy Petőfi felszínes, semmi mást nem csinál, csak néz és lát, néz és lát, és leírja, ami élmények érik. Ehhez képest a belülről vívódó, a modernség előképeként is értelmezhető Arany mennyivel mélyebb, gazdagabb. Ady meg kitart annál a képnél, hogy egy 26 évesen elhunyt zseniről van szó. És válaszol a *Nyugatban*, válaszol másutt, megy köztük ez a csatározás addig, amíg már inkább a világháborúra figyelnek. '17-ben, a centenárium idején visszatér ez a vita, de akkor már Ady nem szólal meg. Ő fölrotta Aranyt, hogy csöndben maradt a kiegyezés után. A vita azért fontos, mert költői előképet, elődöt kreálnak maguk számára.

■: *A holnaposok és Ady számára Vajda János igazán fontos. De a Nyugat számára nem, nem ismerték, nem is foglalkoznak vele.*

▼: Hogy Vajda fontos, azt tudjuk, Adynak tulajdonképpen mestere volt. De fontos azt is látni, hogy Ady szemléletében hozzá mért nagy költő, Vajdát leszámítva, senki nem volt, csak Arany János – időben hozzá legközelebb. Ezért óhatatlanul apák-fiú harcként neki meg kellett ezt tagadnia. Úgy szoktam jellemezni, a diákjaim már biztosan tudják, a fiúk a nagyapákkal sosincsének harcban, az apákkal vannak harcban. És Ady ezt abszolút demonstrálja.

Egyébként a kapcsolati szálak jelentik a másik vonulatát a kötetnek, vannak olyan tanulmányaim, ame-

lyek pont ezeket az értelmiségi karriereket és a kapcsolati hálókat vizsgálják, hogy ezek irodalomszociológiailag hogyan fejthetők föl. Hogy lássuk be, itt nem csak egyéni életutak vannak, hanem baráti viszonyok, ellenségeskedések, hogyan kapcsolható egyik a másikhoz. Miklós Jutkáról annyit, hogy ő nagyon korán belecsöppen ebbe a világba, ígéretesnek tűnik. Van olyan kritika, ami a fiatalok közül őt emeli ki igazából. De aztán vált. Ugyanúgy, ahogyan Balázs Béla elmegy a film felé, Miklós Jutka a fotográfia felé. Az impériumváltáskor már a mai Ady-múzeumban volt a műterme. Sokat küzdött az akkori román városvezetéssel, hogy megtarthassa. Később elment Algériába és másfelé, eltávolodik az irodalomtól. Lehet, hogy az antológiába kerülése kicsit korabeli modern gondolat, hogy legyen egy nő is a csapatban. Lehet, Antalnak volt ez az ötlete, ő ismerte legjobban. Nem hiszem, hogy Juhász vagy Dutka – akik egyébként a társaság titkárai is voltak – ezt nagyon szorgalmazták volna.

■: *Egy történetet hadd mondjak el. Benda Gyuláné Imrik Margit Egy váradi úrilány című visszaemlékezéseit adtam ki, ő 10-12 éves kislánként élt Váradon. Interjú készült vele kilencvenvalahány éves korában, a menyé készítette vele ezt az interjút, és abban elmondja a gyerekkorát is. A lényeg az, hogy a szülei nagypolgárok voltak, és volt egy olyan vándor irodalmi szalon, hogy minden vasárnap valamelyik családnál összeültek, kávéztak, teáztak, talán boroztak is, bár azt inkább Adyra hagyták, a verseiket olvasták fel egymásnak és szépen megdicsérték egymást. Alkalmanként fölolvastak többek között Ady-verseket, és nagyon jól szórakoztak, nagyon röhögtek ezen a jelenségen. Megint az az érthetlenség meg a nemzetietlenség. Tehát ilyen szinten is benne volt a városban.*

▼: Az első *Holnap* azért fantasztikus verseket közölt. Ady *Fekete zongoráját*, vagy ott van Babbitstól a *Fekete ország*. És mind a két szöveg az érthetlenségnek lesz a mintaképe. Nemcsak Budapesten – Váradon is. Váradon a kormányzati lapok, mint amilyen a *Szabadság* volt, vagy a klérus lapja, a *Tiszántúl*, keményen nekimennek, azt mondják, ez eleve érthetetlen, teljesen hülyeség. Babitsot megviseli lelkileg a dolog. Balázs Bélával leveleznek 1909 januárjában, hogy adják-e még a verseiket, végül Balázs azt írja Babitsnak, mégiscsak illő lenne, hiszen ők fedeztek föl bennünket.

A Holnapnak nagyon sok érdeme van. Az egyik nyilván az, hogy az irodalmi modernitásban a faltörő kos volt, ami a *Nyugat* nem tudott még lenni. A másik, hogy fölfedezte Babits Mihályt. Babits Juhász Gyulának írja a húszas években: ő cibált engem először közönség elé akaratomon kívül is. További fontos tényező a vajdai életmű felfedezése. Nem volt még benne a köztudatban Vajda igazi értékével. És a nyitóesten, a bemutatókon már Vajda-verseket olvasnak fel, például a fiatal Emőd Tamás.

■: *Beszéltél Antal Sándor szerepéről, aki különleges figura. Tragikus vége lesz a háború alatt. Hazajön, aztán elhurcolják. De ott van még egy érdekes figura: Rozsnyay Kálmán. Beszélj róla, mert ha még valaki ártott Adyn kívül A Holnapnak, az ő. Egyébként tehetséges valaki volt. A személyisége azért elég zavaros.*

▼: Az több mint zavaros volt. Mindenféle álnevei voltak. Mindenféle, barátságos túlmenő viszonyairól vélték tudni Oscar Wilde-dal. S ugyan a saját neméhez vonzódott, feleségül vette a nála negyvenöt évvel idősebb, szélütött Prielle Kornéliát. Egyébként ő fordította le először *A páduai hercegnőt* magyarra.

■: *Később Kosztolányi is lefordította.*

▼: Egyikőjük versben, a másik prózában. Elsőként a kontinensen itt mutatták be, Nagyváradon, 1909 januárjában. Ekkor Rozsnyay leutazik Nagyváradra, és botrány alakul ki körülötte, mert konferansziéként

fölmegy a színpadra, és olyan dolgokat mond, amiket egyesek egyértelműen *A Holnaphoz* kötnek. A holnaposok elhatárolódnak ettől, azt mondják, semmi közük hozzá. Amúgy Rozsnyaynak köszönhetjük a mai Ady Endre Emlékmúzeum anyagának a nagy részét, ő kezdte tudatosan gyűjteni az Adyval és *A Holnappal* kapcsolatos relikviákat, tőle vásárolja majd meg a város. Akkor már Nógrádverőcén laknak az akkori feleségével, aki Nil néven publikál. Gyűjteményének egyik részét egyébként bombatalálat éri, ami megmarad, abból indítják majd Tabéryék az Ady-múzeumot. A megnyitóra egyébként Ákos bácsit nem engedik haza. Kéziratot küld, de nem engedik Váradra. Visszatérve 1909-re, Rozsnyay fordítását három-négy estén át játszották, ez megszokott volt, nem többet, és minden este kiáll és elmond egy beszédet. Másnap az egyik lap erről ír, hogy hát ez nem volt túl elegáns. A legnagyobb hibája Rozsnyaynak az volt, hogy a következő konferálásába ezt belevette. Attól kezdve elindult egy nagy polémia, elkezdték *A Holnapot* eleve nem jó szemmel nézők azt híresztelni, hogy *A Holnap* Oscar Wilde-nak emléktáblát akar állítani Nagyváradon. Na, amikor eleve rájuk fogták azt, hogy nem a mi nemzeti nagyjainkat emelik ki, hanem ilyeneket, akkor kell egy nyilatkozatot tenniük, aláírja Juhász is, aláírja Dutka is, hogy vannak nekünk nagyjaink, és ha akarnánk, Csokonaitól Petőfin át lenne bőven kinek táblát állítanunk. Rozsnyay elmegy a városból, de ugyanebben az időszakban budapesti botrányok tömkelege indul el, és eleve olyan botrányok törnek ki, amelyek akarva vagy akaratlanul *A Holnaphoz* kötődnek. Réz Pál mondta erről, hogy nem tudták az ellenfelek vagy a konzervatív kritika nem tudta, hogy ha valakit nem szeretünk, akkor azt agyon kell hallgatni. Az a jó stratégia. Ehhez képest úton-útfélen *A Holnapról* beszéltek, és ez önkéntelenül is jó reklámnak bizonyult. Az említett botrányok kevésbé, mert ezek pofozkodásokba, párbajokba meg sajtóperekbe torkollottak. Itt a Bémer téren Nagy Mihály, a Holnap Társaság első elnöke a *Szabadságban* leközölt első cikk után szó szerint lekevert egy nagy taslit valakinek, világos nappal a korzón. Akkor, amikor egyébként 1909 tavaszán Juhásznak is operettje jelenik meg, és azt is úgy interpretálják, hogy *A Holnap* színpadon. Dutkának is van egy kisebb, gyöngécske operettje, amit színre visznek. Bemutatják Debrecenben is, több helyen is a régióban. A botrányok ugyanúgy ártottak, ahogy a későbbiekben azok a kufárok, akik a hét poétára

rávetették magukat. Egy szilvesztereste, 1910-ben kitalálták, hogy a nagyváradai újságírók javára gyűjtenek. Három holnapos szerzőt odacitálnak, köztük volt Emőd és Dutka, alig kaptak bármit is, viszont az óriási bevételt elosztották maguk között például Hegedűs Nándorék. Akkor ír egy bökverset Emőd, hogy: ha csúnya seftek sárgaláza ég, akkor, Ákos apám mi vagyunk megfizetve, bizony cudarul vagyunk megfizetve. Mikor az akkori társaság elnöke elolvasta, akkor állítólag összetépte és Emőd arcába vágta, de onnantól kezdve, 1911-től már valóban nem működik tovább a Holnap. Elég bizonyosság erre, hogy a korabeli másik irodalmi társaság, a Szigligeti Társaság egy következő, egy hónappal későbbi fellépésén már ott szerepelnek az egykori holnapos poéták, többek között Dutka is ott olvassa fel a verseit.

A holnaposok nem akarták az intézményi kereteket sem megtartani. Erre jó példa, hogy megjelent már az antológia, és az van rá írva, hogy kiadta a Holnap Irodalmi Társaság, de maga a társaság csak szeptember közepén alakul meg. Hatvány erről úgy ír említett cikkében: Itt a forradalom, de nem a gyáva fővárosi könyvkufároknak jutott ez a dicsőség, hanem egy nagyváradai, általa ismeretlen irodalmi társaságnak, a Holnap Irodalmi Társaságnak. És valóban, ebben a szűk két és fél, három esztendőben, amíg működik a Holnap mindenféle matinékkal, ún. intim délutánokkal – ezek ilyen összművészeti délutánok voltak, szé-

les európai perspektívával, kitekintésekkel –, a holnaposok ott vannak a különféle képzőművészeti tárlatokon Váradon is, Kolozsváron is, és mindig hallatják a hangjukat. Ez egy fontos, rövid, de nagyon jelentős időszak volt. De nem akarom, hogy csak erről a témáról vagy erről az egy tanulmányról beszéljünk. Később fontos lesz például, hogy szabad-e az irodalomnak egyáltalán politizálnia. Ezt az első világháború előszelében komolyan átgondolja a *Nyugat* is. 1915-ig a *Nyugat* legnagyobb szerkesztői is úgy gondolják, hogy az első világháborúra szükség van. És aki a Monarchia létét fontosnak gondolja, az igenis háborúpárti. 1915 tavasza az, amikortól a *Nyugat* semmilyen militarista hangnemű írást nem közöl.

■: *Ehhez nincs köze Babits pacifizmusának?*

▼: Nagyon kevesen voltak pacifisták a korban. Ady, Babits, Dutka és Emőd mindenképpen, Kassák. Még Babits sem a legelején. Elég sokat vezettem egy tudományos projektet az első világháború propagandájáról. Különbséget kell tenni 1914 heves nyara között, amikor mindenki úgy állt hozzá, hogy Szerbiát meg kell büntetni, s mindenki arra gondolt, hogy ez egy villámháború lesz, mire a levelek lehullanak, mindenki itthon lesz. A propaganda arról szólt, hogy ez honvédő háború, de mit kell nekünk megvédeni, semmi ilyesmi nem volt. Karinthytól kezdve sokan belebetegszenek, hogy őket alkalmatlanoknak tartották, mert ők oda akartak állni a frontra. Balázs Béla is többek között. Akit még a pacifisták közül kihagytam, Kaffka Margit. Vagy Lengyel Menyhért, aki azt mondta: a saját halálunk lesz ez a háború. Kassáknak betiltják a lapját azért, mert az ellenséges országok művészeit is közli. De még Kassák is, meg Babits is az első hónapokban, '14 őszéig, pozitívan beszél a háborúról. Rengetegen vártak valamit a háborútól. A társadalmi progresszióban hívők azt gondolták, ha másként nem, akkor radikálisan valami változás el kell jöjjön. Gondoljunk bele, hogy '13-ban még éppen Nagyváradon is azért küzdenek, hogy a nőknek legyen szavazati joguk, hogy a nők egyetemre mehessenek.

■: *Meg hát a Monarchia megtartása.*

▼: A másik ez volt. Ady nagyon megszenvedti a háborút, akkor már Csucsán látja '16-ban a menekülő

székelyföldieket a román betörés után. Az sem elhanyagolható, hogy a *Nyugaton* egy jelentős írógárda, a többség a trianoni területekről származik. Kosztolányitól kezdve Adyig, Dutkáig mindenki.

■: *Beszéltél Babits visszahúzódsáról, távolságtartásáról. Ő nagyon sokáig, lehet, egész életében, kerüli a nagy nyilvánosságot, de ebben az időszakban különösen. Erről van egy tanulmányod a könyvben.*

▼: Igen, ez az ifjú Babitsról szól, a másik meg az ifjú Kunczról. A Kuncz-életmű sem teljesen föltárt. Babits nagyon küzdött azért, hogy Fogarasról visszajöhessen Pestre. Szegeden tanít, és Szegedről kerül el *A Holnap* idejében, azon a nyáron Fogarasra. És 1912-ig küzd, hogy fölkerülhessen a fővárosba. Hiába ad már neki a *Nyugat* különböző penzumokat és pénzeket, ez nem elég. És akkor elkezdi tanítóskodni Újpesten. Babits tipikus példája annak, aki megpróbált, amennyire lehetett, apolitikusnak maradni és az értelmiségnek egy olyan álláspontot fölmutatni, ami örök érvényű. Babits azt mondja, soha egyetlen művész sem állhat a politika szolgálatába. Mert ő egyetemes távlatokban gondolkodik, a politika pedig rövid távú programokra használja az embereket. És ez így kéne legyen ma is. Babits belemegy sok konfliktusba, sokat vitatkoztunk egy Babits-konferencián arról, hogy Babitsnak mi volt a végső álláspontja. És én itt idézem a tanulmányom végén a nagyon érdekes hanganyagot, ami a Petőfi Irodalmi

Múzeum hangtárában található. Az özvegyel beszélgetnek, és azt mondja, hogy olyan volt Babits, mint a valláshoz való viszonyában: ha szidják a kereszténységet, főleg a katolicizmust, csak látnád, hogyan védi, de ha valaki dicséri, csak látnád, hogyan támadja.

■: *Tózsér Árpádnak van egy gondolata, miszerint a magyar kultúrában csaknem minden a perifériáról indult, a centrumba tart, és ott valósul meg igazából. A te könyvednek a címe Perelemek és középpontok. Ha nem is szó szerint ugyanaz, de benne van ebben a könyvben ez a gondolat. A Holnap a perifériáról valósággal felrobbantja az irodalmi életet, és lehet, nem pontos, ahogy fogalmazok, de ennek a farvizén egy darabig jön a Nyugat. És azok, akik A Holnapot viszik, és a legnagyobb értékeit fölmutatják, megteremtik, azok lesznek a Nyugatnak az igazán nagyjai. Babitsra, Adyra gondolok. Mit gondolsz erről?*

▼: Többrétegű a kérdésed. A végéről kezdeném. Dutka Ákos megírja *A Holnap városa* című szép visszaemlékezését, és abban ír *A Holnap* és a *Nyugat* 1909 októberében, a Fekete Sasban tartott közös matinéjáról.

■: *Ez volt a Nyugat és A Holnap egyetlen közös matinéja?*

▼: Igen. De az irodalomtörténet kilencven százaléka már csak nyugatos matinének mondja. Amit kihelyeztek Nagyváradra. Ez is jellemző, hogy a hangsúlyok hogyan módosulnak. Dutka úgy fogalmaz, lejött Osvát, és lejött mindenki, és akit csak lehetett, elszívott Budapest erejével és a *Nyugat* elvitt magához. Lehet, kicsit fájdalmasan is írja, mert ő itt marad még kereken tíz évig. Emőd '14-ben, a világháború nyitányán kerül föl, de ő a kabaré és a színház világába megy, meg színidirektor lesz, nem igazán kerül a *Nyugathoz*. De Balázs Béla könyvét, a *Doktor Szélpált* a *Nyugat* adja ki, Babits első könyvét, meg a többi könyveit is később, Adynak tematikus számot szervez. Sokkal professzionálisabb. Jól, halkan, de ügyesen szervezi a dolgokat, ahogy a saját érdeke ezt kívánja. Váradon nagy a lelkesedés, az akaraterő és minden más, de gyakorlatilag nem volt idejük a nagyon sűrű egy-másfél évben, folyamatosan valakikkel csatáztak, egy új sajtóközleményre kellett válaszolni, egy újabb rágalmat kellett cáfolni. Még '13-ban is tartott a sajtópör, amiről beszéltem, amely 1909-ben egy pofozkodással indult; végül a

felek megegyeztek. Ott is Osvát volt az egyik tanú, meg Schöpflint kérték fel, nem is értem, hogy miért, mit tudhattak Budapestről arról, hogy itt mi zajlik. Ami pedig a címet illeti, hát igen, Pierre Bourdieu az irodalmi mező fogalmáról mondja, igazából egy képletes mezőn harc folyik a hegemoniáért, a kultúra átadásáért, ez már a kánonelméleteknek is alapvető ténye. De ezek nem stabil határok és stabil középpontok. Ezek folyamatosan mozgásban vannak. Maga a központ is egy konstrukció. Próbáltuk a grafikussal – akinek nagyon köszönöm a borítót, Vincze Juditnak hívják – ezt valahogy érzékeltetni, hogy akárcsak egy tintapaca, ezek módosulhatnak, változhatnak. Adott korban valóban irodalmi központnak számít Várad, ennek erős hatása van még a húszas években is. Mikor '17-ben itt járt Kosztolányi, akkor azt írja, hogy nem hiszi el, hogy van még egy ilyen város. A háború végén vagyunk, már papírhiány van mindenütt, és itt telt házzal játszanak, és olyan pezsgő irodalmi élet van még mindig, amit ő sehol máshol nem tapasztalt ebben a háború sújtotta országban. Vissza is jönnek majd egy matiné erejéig Hatvany Lajossal '17 decemberében, pont azért, hogy közadakozással segítsék a háborús áldozatok családját.

■: *Mennyi munkád van ebben a könyvben?*

▼: Ezek úgy készültek többnyire, hogy valamilyen konferenciára készültem a három nagyobb kutatási tematikám közül, tehát a századelő

magyar irodalma, az elméleti rész és az erdélyi magyar irodalom, ebből ez volt most leginkább kézenfekvő. Szerettem volna, ha még egy Juhász Gyula-tanulmány belefér, de arra nem volt időm. Fontos, hogy mondjak pár szót az egyéb tanulmányokról is. Bánffy Miklósról is van egy összefoglaló anyag, Radnóti-ról, József Attiláról, ott is irodalomszociológiai, kánonkritikai aspektusokból. Azt gondoltam, hogy egy ívet adunk az egésznek, *A Holnaptól* indulunk és végül a Dutka életművét tárgyaló tanulmánnyal zárjuk le. De minden mindennel összefügg hangsúlyosan. Mondjuk, Jékely Zoltán hogyan viszonyult Kunczhoz, hogyan viszonyult Bánffyhoz, milyenek voltak a kapcsolati hálók, Jékely esetében az apa, Áprily Lajos öröksége, mennyire volt nemcsak pozitív ez a kapcsolati tőke, hanem inkább hátrány. Ugyanúgy, ahogy Arany László esetében az édesapa Arany. Ezek mind-mind fontos szempontok és argumentumok.

■: *A bevezetőben elmondtam, a Partiumi Keresztény Egyetem docense vagy vagy voltál. Most mi a helyzet?*

▼: Az utóbbi másfél évben nem tudtam már előadásokat vállalni, egész egyszerűen nem fért bele az időmbe. Meg mindenféle egyéb okok miatt. Másfél-kéthetente itt kellene legyek. De szakdolgozatokat még mindig vezetek, szeptemberben itt szerveztük az *Értelmiségi karriertörténetek, írőcsoportosulások és kapcsolati hálók* nevű konferenciát, ez volt a harmadik, kétévente zajlik. Fontosnak gondoltam a magyar

tanszéken azt, hogy valahol elhelyezzük a magyar irodalomtörténeti térképen Váradot, az egyetemet, egyáltalán hogy tudjanak erről. Biró Annamáriával közösen gondolkodtunk egy olyan tematikában, ami azóta több mint telitalálatnak bizonyult, mert az MTA-val, az Irodalomtudományi Intézettel közösen szervezzük, most éppen szerkesztem vele a harmadik konferencia anyagát. Ez júliusra jelenik meg. És van egyéb gondom is, decemberig meg kellene jelenjen az erdélyi magyar irodalommal foglalkozó kötetem.

■: *Köszönöm szépen, hogy itt voltál. Egy Nagyváradról elszármazott tudóssal volt szerencsém beszélgetni. Ilyen sem volt még az életemben, pláne nem Váradon.*

(Elhangzott 2018. május 26-án Nagyváradon, az Illyés Gyula könyvesboltban. Az írott változatot TÓTH HAJNAL közreműködésével SZÜCS LÁSZLÓ szerkesztette.)